

Beszámolók, szemlék, közlemények

Szabadalmi információk keresése fénylyukkártyás rendszerrel

A szabadalmi tájékoztatás és tájékozódás igénye vállalati szinten rohamosan növekszik. Ez a kettős igény és a kielégítésére való törekvés ez ideig különböző formákban jelentkezett.

Vállalatunknál, a Székesfehérvári Könnyűfémműnél a Műszaki Fejlesztési Csoport által összegyűjtött szabadalmi leírások szabadalmi tárrá szervezésére a Műszaki Könyvtár vállalkozott.

1. SZABADALMI INFORMÁCIÓK KERESÉSE

A szabadalmi dokumentáció feladata - a folyamatos tájékoztatás mellett - hogy a leírások tartalmának minden lényeges, új elemét kiemelve és olyan módon tárolja, hogy egy rendszerben lehetővé tegye különböző - formai, tartalmi - szempontok szerinti visszakeresésüket. Hazai viszonyok között, vállalati szinten jól használható és a szakirodalomban is ajánlott a fénylyukkártyás rendszer. Az OMKDK által tervezett és forgalmazott ötezer pozíciós lyukkártyát használjuk két szinten a formai és tartalmi jegyek vizuális megkülönböztetésére. Maga a feldolgozandó állomány nagysága nem indokolja fénylyukkártyák használatát, hiszen viszonylag kicsi a feldolgozandó leírások száma /500 egység alatt/. Így a módszert magunk is kísérletnek szánjuk, és eredményes voltáról, avagy esetleges fogyatékoságairól szándékunkban van értékelő beszámolót készíteni - e lap hasábjain is. Ami a fénylyukkártyás feldolgozás mellett szólt, az a mély indexelés igénye. Több, nagy vonalakban hasonló leírás egymástól való megkülönböztetése csak így biztosítható jó hatásfokkal. Jól bevált a fénylyukkártyás keresés a lefordított folyóiratcikk, kongresszusi jelentések, beszámoló stb. jellegű állomány nyilvántartására, hiszen egyetlen hagyományos indexelési eljárás sem nyújt olyan nagy lehetőséget speciális jelzetek sokaságának alkotására, mint amelyet fénylyukkártyák segítségével sikerült kiépítenünk. Feldolgozási munkáinkat sokban segí-

tették a fordításállomány feldolgozásakor szerzett tapasztalataink.

A szabadalmi leírások tartalmi feltárásakor a leglényegesebb meghatározni az indexelés mélységét, a fogalomláncok kialakításával.

Az alábbi szabadalmi leírás esetében ez a következőképpen szemlélíthető:

a/ Adatok:

Cím: Kenőanyagok melegsajtóláshoz
Ausztria, 277 716 Bejelentve: 1968.febr.15.
Melléklet: - Terjedelem: 4 oldal
Igénypontok száma: 6

b/ Deszkriptorok meghatározása:

1. Acél és Ni ötvözet
2. Melegsajtolás
3. Kenőanyag
4. Kőgyapot
5. Salakgyapot

A harmadik lépés ezeknek a deszkriptoroknak fogalmi szintre való emelése.

c/ A fogalomláncok kialakítása

1. Acél /Ni ötvözet/
2. Sajtolás /meleg/
3. Kenőanyag /kő- és salakgyapot/

A leírások egyedi voltából adódó követelmény - a deszkriptorok adott kapcsolatainak rögzítési igénye pl. sajtolás /meleg/ vagy kenőanyag /kő-salakgyapot/ - szükségessé tette a fénylyukkártyás nyilván tartási rendszer kombinációs változatának megtervezését. Direkt módon /uniterm-rendszerrel/ nem biztosítható a keresés hatékonysága, illetve rendkívül nagy a zajtényező.

2. A FELDOLGOZÁS

Már a fordításállomány fénylyukkártyás feldolgozása során éltünk bizonyos kombinációs lehetőségekkel az indexelés mélységének biztosítására. Ezt a módszert fejlesztettük tovább a szabadalmi leírásnak, mint egy könyvtári viszonylatban új dokumentumtípusnak feldolgozására.

A feldolgozás munkafázisai a következők:

- a/ Az OTH-tól beszerzett szelektált anyag bevételezése, törzslap készítése /adatok felvétele/;
- b/ Címfordítás és tartalmi kivonat készítése;
- c/ Deszkriptorok kiválasztása /tartalmi és formai jegyek meghatározása/;
- d/ Egyértelműsítés /szinonima kérdés stb./;
- e/ Jellemzési szint meghatározása, fogalomláncok alkotása;
- f/ Fénylyukkártyák lyukasztása;
- g/ Leírások raktározása;
- h/ Folyamatos és eseti tájékoztatás.

• Bevételezés

A beérkezett szabadalmi leírásokról a Műszaki Könyvtárban törzslapot készítünk, ez tartalmazza a leírás következő adatait:

cím, tulajdonos, országnév rövidítése /betűkód/, lajstromszám, mellékletek száma, oldalszám /terjedelem/, igénypontok száma, fordítás készült-e, ha igen /OMKDK jel vagy saját jelzet/.

• Tartalmi kivonat készítése

Ezután a fordítók a műszaki fejlesztés mérnökeinek segítségével elkészítik a leírás tartalmi kivonatát.

• A deszkriptorok kiválasztása

A releváns tárgyszavakat a leírások teljes szövege helyett a kivonatból válogatjuk. Az ily módon kiválasztott deszkriptorokat szó-társzerűen cédulákra gyűjtöttük ki. /A deszkriptorszótár alapja! / A folyamatos feldolgozás során az új deszkriptorokat egybevetjük a szótárban felsoroltakkal, ha szükséges, újabbakkal egészítjük ki. A nehézséget itt az okozza, hogy gyakran találkozunk olyan újdonságokkal, amelyeknek meghatározása, illetve egységes elnevezése még nem alakult ki.

A tartalmi jegyek feldolgozása mellett a fénylyukkártya nyilvántartási rendszer módot ad bizonyos formai jegyek érzékeltesére is.

Igy például:

- a hatályos és lejárt vagy megszűnt szabadalmak megkülönböztetésére;
- országokénti csoportosítására;
- elkészült fordítások nyilvántartására;
- bejelentett, de szabadalmi oltalmat nem kapott találmányok elkülönítésére;
- cégmutató készítésére.

A formai jegyeket hordozó kartonokat természetesen külön, a tartalmi jegyeket hordozók után elkülönítve tároljuk, almazöld színű is elűt az utóbbiakétól.

• A fogalmak egyértelműsítése

A kigyűjtött tárgyszavakat szakemberek /kutató és fejlesztő mérnökök/ segítségével szervezzük deszkriptor szótárrá.

A munka első fázisa a szinonima kérdés megoldása. A fogalmak egyértelmű használatát a deszkriptor szótárban utalásokkal biztosítjuk. A keresés ebből a már összeállított jegyzékből indul.

Tipikus utalások szinonimáknak /tiltott kifejezéseknek/ megfelelő deszkriptorokra:

tuskóöntés	→	lásd folyamatos öntés
hevertetés	}	lásd nemesítés
megeresztés		
öregítés		
természetes öregítés		

Összetartozó /általában generikus, nem-faj összefüggésben álló/ fogalmak érzékeltetése utalásokkal:

kokillák	→	lásd még öntőberendezések
anodizálás	→	lásd még felületkezelés

• Jellemzési szint meghatározása, fogalomláncok kialakítása

A jellemzési szint szabadalmi leírások esetében sokkal mélyebb, mint bármelyik eddig feldolgozott dokumentumé. A szabadalmak lényegi tulajdonsága, hogy valamilyen szempontból gyökeresen újat hoznak. A keresőrendszernek tehát minden lényeges új ismeretet tartalmaznia

kell ahhoz, hogy releváns információt kapjunk a keresés folyamán. Ennek feltétele, hogy maga a kérdés tartalmazza a keresés kulcsszavait. A legtöbb esetben azonban nem így merül fel az igény. Biztosítani kell a keresőrendszer tervezésekor, hogy bizonyos specifikus fogalmak, illetve fogalomkapcsolatok együttesen, illetve egymással összefüggésben szerepeljenek a dokumentum keresőképében és így a fénylyukkártyás rendszerben is. A már említett példa, a kenőanyagok esetében így alakítottuk ki a fogalomcsaládot:

Főfogalom: /genus fog./

141. Kenőanyagok
 Kenőanyag-gyantaalapú
 Kenőanyag-kőgyapot
 Kenőanyag-salakgyapot
 Kenőanyag-üvegszerű

Ujabb főfogalom:

142. Kenőanyagmennyiség szabályozása

A fogomláncok meghatározása után a problémát e kapcsolatok fénylyukkártyán való érzékeltetése okozta. Ha a deszkriptorokat a specifikus fogalmak mélységében határozzuk meg - ami kívánatos a szabaddalmei leírásoknál! - és egyben szerepeltetjük mellérendelő jelleggel genus fogalmakat is, csökken a visszakeresés biztonsága. A megoldást az jelenti, hogy a generikus fogalom alá gyűjtjük a specifikus fogalmakat és jelzeteiket /sorszámukat/ - a specifikus fogalmakét - a genus fogalom lapján is szerepeltetjük /lyukasztjuk/. Így a mellérendelő rendszert alá- és fölrendeltségi kapcsolatok törik meg. Így biztosítható a feltárás mélysége a legkisebb "zajjal".

Például:

5. Alakítás
 Alakítás /hideg/
 Alakítás /meleg/
11. Alumínium alkalmazása
 Al alkalmazása az építészetben
 Al alkalmazása az élelmiszeriparban
 Al alkalmazása a közlekedésben stb.
31. Anódos oxidáció
 An. oxidáció áram-megszakítással
 An. oxidáció egyenárammal
 An. oxidáció elektrolit mozgásával
 An. oxidáció váltóárammal
166. Kovácsolás
 Kovácsolás - süllyesztékes
167. Kovácsolt termékek
201. Plattírozás
 Plattírozás - forgatással /belső plattírozás/
 Plattírozás - hengerléssel
 Plattírozás - kovácsolással
 Plattírozás - magasabb olvadáspontú fémlemezzel
 Plattírozás - sajtolással

250. Tuskó
Tuskó hengerlési
Tuskó lyukas
Tuskó kompozit

A gyakorlatban tehát ez úgy fest, hogy a nem-fogalom lapján is lyukasztjuk a specifikus, fajfogalom törzslapszámát. A specifikus fajfogalmakat "megfejeve" a genus fogalom főlapja után betűrendbe soroljuk. A deszkriptor szótár tükrözi ezeket a fogalmi kapcsolatokat. Sorszámot csak a genus fogalom kap, jelenleg 278 főfogalomból áll a szótár.

• A fénylyukkártyák lyukasztása

A fénylyukkártyákon a szabadalmi leírás törzslapjának számát lyukasztjuk. A törzslapokat a beérkezés sorrendjében állítjuk ki. A törzslap-szám tehát csak az érkezés idejére jellemző, de ez pl. az új beszerzésekről való tájékoztatásnál hasznos.

A keresés két lépcsőben történik. Az útköztető /alap/ katalógus maga a törzslap-leltár, ebből állapítható meg a leírás raktári helye. Ennyiben indirekt a rendszer. Direkt keresést /közvetlenül a dokumentumhoz való jutást/ csak a fordításoknál sikerült megoldanunk, aholis a fénylyukkártyáról leolvasott szám már a raktári helyet jelöli /numerus kurrens/.

• Tárolás

A visszakereső rendszerek aktív része - az ETO, kézi lyukkártyás vagy egyéb inverz realizálási rendszer - az összehasonlítást szolgálja /beazonosítás eszköze/, passzív része maga a feldolgozott állomány, esetünkben a szabadalmi leírások. A keresőrendszer eredményességét az aktív és passzív rész teljes összhangja biztosítja. Ezért a leírások prezens jellegének biztosítása érdekében úgy döntöttünk, hogy nem kölcsönözzük a szabadalmakat, igény esetén dokufo /diffúziós másoló készülék/ másolatot készítünk.

A leírásokat országonkénti csoportosításban, növekvő lajstromszám szerint tároljuk. Így rövid időn belül válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy bizonyos számú /angol, német vagy szovjet stb./ szabadalom megvan-e a szabadalmi tárban. A raktári jelzetet a törzslapon tüntetjük fel.

A tároló dossziéokra felveztük, hogy az OTH-tól mikortól és melyik lajstromszámtól kezdődően lehet megrendelni az illető országban elfogadott szabadalom leírását.

• Eseti és folyamatos tájékoztatás

A szabadalmi tájékozottság növelésére fordítói szolgálatot szerveztünk. Kétszer egy héten angol, német, francia és orosz nyelvű tolmácsok segítik a szakembereket az idegen nyelvű szakirodalomban való eligazodáshoz.

Az eseti tájékoztatáson tulmenően folyamatosan tájékoztatjuk a vállalat dolgozóit a műszaki könyvtár által szerkesztett "Szakirodalmi Tájékoztató" szabadalmi rovatában.

Illusztrációképpen egy referátum az 1972. 3.számból:

208. Cső megmunkáló berendezés.

/Appareil de façonnage de tuyaux ou analogues/

Franciaország, 1.535.915. Bejelentve: 1967.VIII.30.

4 oldal, 5 ábra. Igénypontok száma: 28.

Speciális berendezés csövek, rudak szegeccsel való sorjázására.

A berendezés befogó és sorjaeltávolító szerkezettel van kiegészítve.

Azt tervezzük, hogy a teljesség érdekében bedolgozzuk saját beszerzéseink közé az OMKDK és a NIMDOK címfordításait is.

3. ÖSSZEGEZÉS

A feldolgozási munkák során sikerült megszerveznünk - kilépve a szakkönyvtári keretek közül - azt a láncot, ami a továbbiakban már biztosítani tudja a vállalat szabada¹ tájékozottságát. A dokumentációs tevékenységbe a fordítók segítségével bevontuk a műszaki szakember gárdát is. A szakirodalom ilyen jellegű feltárása jóval meghaladja a hagyományos könyvtári tartalmi feltárást, hiszen a lényeges /tartalmi és formai/ jegyek összességét sikerült egy rendszeren belül feldolgozni.

A munkafolyamatok megoszlása a következő:

A szabadalmak információs értékét ipari szinten, helyi, vállalati szervezetekben kell és lehet kamatoztatni. Valószínűleg nem véletlen, hogy az első folyamatos szabadalmi tájékoztatást - helyi igények alapján - a CIBA AG /Basel/ szerves vegyipari vállalatnál dolgozták ki.

A szabadalmi tájékoztatás további kiteljesítése a központi szolgáltatások felhasználásával, a szakmai információs központokra vár. Dokumentációs apparátus hiányában a vállalati szakkönyvtárnak vállalnia kell a koordinációt a megfelelő színvonalu szabadalmi tájékoztatás biztosítására.

Bobokné Belányi Beáta

TITEX - A BIBLIOGRÁFIÁK BIBLIOGRÁFIÁJÁNAK ÚJ TÍPUSA

A hannoveri Universitätsbibliothek és Technische Informationsbibliothek /UB/TIB/ TITEX néven adta ki bibliográfiáknak egy új fajta bibliográfiáját, amely a címlap /Titelblatt/, tartalomjegyzék /Inhaltsverzeichnis/ és szövegoldal /Textseite/ közlésével minden eddigi hagyományos leírásnál szemléletesebben mutatja be az egyes műveket.

Az új típusú kiadványt a könyvtárosképzés és továbbképzés számára állították össze és azzal az NSZK több könyvtárosképző intézményében szerzett tapasztalatok szerint jó eredmények érhetők el.

Elsőnek a műszaki könyvtárak számára a TIB által ajánlott bibliográfiákról összeállított TITEX-Technik jelent meg. Ennek legújabb - negyedik - kiadása 230 oldalon ismerteti azt a több mint 60 legfontosabb bibliográfiát, amelyről legalább tudni kell minden műszaki könyvtárban - még ha az esetleg az állományban nem is található.

Rövidesen sor kerül az orvosi és közgazdasági bibliográfiák összeállítására is.

A TITEX kiadványok egyszerű és olcsó előállítási módja lehetővé teszi, hogy azokat minden évben - a legújabb adatokkal kiegészítve - újra kiadják.

/DFW, 20.k. 5.sz. 1972. aug. 196.p./

